

تحلیل اهمیت اجتماعی و اقتصادی روستاهای حاشیه تالاب بندر انزلی

نصراله مولائی هاشجین* - استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، گروه جغرافیا، رشت، ایران
حسن دادرس - دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

پذیرش نهایی: ۹۲/۱۲/۲۵

دریافت مقاله: ۹۰/۱۰/۱۰

چکیده

مطالعه و تحقیق پیرامون روستا و مسائل مرتبط با آن از دو جنبه حائز اهمیت است. نخست نقشی که روستا در تولید و تأمین مواد اولیه بخش‌های مختلف کشاورزی دارد و دوم اینکه راه حل نهایی مسئله بیکاری شهری و تراکم جمعیت بهبود محیط روستایی است. با برقراری تعادل مناسب میان امکانات اقتصاد شهر و روستا و نیز ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت وسیع مردم در تلاش‌هایی که برای توسعه ملی صورت می‌گیرد و بهره‌مند شدن از مواهب آن، کشورهای در حال توسعه گام بزرگی در جهت تحقق معنای حقیقی توسعه بر خواهند داشت. بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف ضروری بوده است. تحلیل اهمیت اجتماعی و اقتصادی در روستاهای حاشیه تالاب بندر انزلی به عنوان هدف اصلی به شمار می‌رود. روستاهای حاشیه تالاب انزلی از لحاظ اجتماعی و اقتصادی، چه اهمیتی دارند؟ به عنوان پرسش اصلی مطرح بوده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، اکثریت مطلق روستاییان حاشیه تالاب از برنامه‌ریزی جهت اشتغال‌زایی جوانان، ارتقاء وضعیت معیشتی و بالا بردن سطح زندگی در نهایت جلوگیری از مهاجرت به شهرها راضی بودند. با توجه به پتانسیل‌های بالای منطقه مورد مطالعه و برنامه‌ریزی دقیق و مدون با سرمایه‌گذاری بخش‌های دولتی و خصوصی و مشارکت همکاری روستاییان رابطه مثبت وجود دارد.

واژگان کلیدی: روستا، تالاب انزلی، اهمیت اجتماعی و اقتصادی، بندر انزلی.

۱. مقدمه

اکثر تالاب‌ها واجد ارزش اقتصادی و فواید زیادی بوده و می‌باشند، تالاب انزلی نیز جدا از این ارزش‌ها نبوده و اهمیت‌های چند جانبه آن چه از نقطه نظر بین‌المللی، داخلی، نقش خاصی در جغرافیا و اقتصاد منطقه دارد. به طوری که علاوه بر حائز بودن ارزش ویژه در افزایش تولید گیاهی و پروتئین سفید (پرندگان مهاجر آبی)، به عنوان مهمترین پشتوانه در تکثیر ماهیان اقتصادی - شیلاتی دریای خزر، واجد ارزش‌های متعدد و مهمی در رابطه با جذب گردشگران، کنترل سیلاب‌های منطقه، فراهم نمودن امکانات ارتباط آبی (در حمل و نقل داخلی و تجارت خارجی)، علمی، آموزشی و فرهنگی جهت محققین و دانش پژوهان به عنوان یک آزمایشگاه طبیعی و رایگان در زمینه‌های گوناگون استفاده می‌کنند.

مکان‌یابی و استقرار سکونتگاه‌های روستایی تابعی از عوامل محیط طبیعی است. به گونه‌ای که فراهم بودن بستر جغرافیایی موجب شکل‌گیری استقرارگاه‌های روستایی گردیده است. تالاب انزلی به جهت فراهم کردن منابع قابل استفاده در درون و حاشیه خود از قبیل خاک حاصلخیز، منابع آب کافی، شرایط اقلیمی مساعد، امکان رشد و نمو پوشش گیاهی و ذخایر آبی مانند انواع ماهی‌ها و پرندگان از یک طرف موجب شکل‌گیری روستاهای حاشیه خود گردیده از سوی دیگر نیز به عنوان منابع طبیعی و اکوسیستم‌هایی در قالب تالاب موجب پراکنش جغرافیایی روستاها به تبع شکل تالاب شده به گونه‌ای که در اطراف آن سکونتگاه‌های روستایی در قالب شهرستان‌های بندرانزلی، صومعه‌سرا و رشت پراکنده شده‌اند.

تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی مطالعات درباره تالاب پراکنده و تحقیقات ناقص بود و پس از پیروزی انقلاب اسلامی طی سال‌های ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۶ مطالعات طرح جامع احیای تالاب انزلی با مشارکت شرکت هاسکوناین^۱ کشور هلند بوده که به دنبال پیشروی سطح آب دریای خزر ادامه کار پروژه مذکور متوقف گردید. در زمستان سال ۱۳۷۴ سازمان محیط‌زیست طرح تحقیقات کامل و جامع خود را دو فاز تحت عنوان، طرح حفاظت و بازسازی تالاب انزلی انجام داد. در طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۷ طی توافقات به عمل آمده بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت ژاپن طرح مطالعات مدیریت جامع حفاظت از اکوسیستم تالاب انزلی با همکاری وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت از محیط‌زیست و آژانس همکاری‌های بین‌المللی ژاپن (جایکا) انجام گرفت. سازمان آب و فاضلاب روستایی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان گیلان نیز در سطح روستاهای حاشیه تالاب انزلی از سال ۱۳۶۷ تاکنون طرح‌هایی را تهیه و برخی را نیز اجراء کرده است. شناخت دقیق محدوده مورد مطالعه از لحاظ امکانات و قابلیت‌ها، محدودیت تنگناهای موجود جهت بالابردن سطح زندگی، اشتغال‌زایی و نیز جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها و ارتقاء معیشتی آنان از طریق مشارکت در این امر مهم از اهداف اصلی این تحقیق است. همچنین اهداف فرعی این تحقیق عبارتند از:

- ایجاد زمینه‌های توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط مختلف اقتصادی، اجتماعی.

- ایجاد اشتغال برای ساکنان حاشیه تالاب به خصوص جوانان تحصیل کرده و پیشگیری از مهاجرت آنان به شهرها.
- تأمین امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی تولیدی رفاهی.
- ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود امکانات زیربنایی و رونمایی و خدمات زیست محیطی و ...
- برنامه‌ریزی بهینه امکانات بالقوه و بالفعل موجود در تالاب در تمام زمینه‌ها برای رفاه ساکنان روستاهای حاشیه تالاب.

۲. روش‌شناسی تحقیق

تالاب انزلی یکی از تالاب‌های نادر و منحصر به فرد کشور و جهان می‌باشد که دارای توانمندی‌های بالقوه و بالفعل بسیاری است. با عنایت به تأثیر تالاب در اقتصاد روستاهای حاشیه آن و توزیع فضایی سکونتگاه‌ها، میزان تأثیر تالاب در آن‌ها مورد نظر بوده و با لحاظ سوال اصلی تحقیق حاضر که بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی چگونه باید باشد؟ در فرآیند بررسی موضوع، سوال‌هایی به شرح ذیل مطرح شده است:

- روستاهای حاشیه تالاب انزلی چگونه در اطراف آن سکونت گزیده‌اند؟
- توزیع فضایی - کالبدی روستاهای حاشیه تالاب انزلی چگونه است؟
- توزیع فضایی خدمات زیربنایی و رونمایی در روستاهای حاشیه تالاب انزلی چگونه است؟
- چگونه می‌توان از طریق توسعه وضعیت اقتصادی، اجتماعی محدوده مورد مطالعه ارتباط و تعامل متقابل با حفظ محیط‌زیست بین تالاب و روستاها را فراهم نمود؟

در تدوین هدف‌های تحقیق، دو موضوع اساسی، مد نظر قرار گرفته است، اول آنکه جغرافیا روابط علی پدیده‌های سطح زمین را در قالب مکان و با روش خاص خود مطالعه می‌کند (بدری‌فر، ۱۳۷۴: ۳).

دوم اینکه با شناخت و کشف روابط بین پدیده‌ها و با تأثیرگذاری بر نیروها و روندهای شکل‌دهنده آن‌ها، می‌توان فضای جغرافیایی را در جهت بهبود شرایط زیستی - انسانی تغییر داد (سعیدی، ۱۳۷۷: ۵).

بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی موجب توسعه روستاها، مصون از تخلیه جمعیت روستایی و از همه مهمتر شرایط را برای یک زندگی رضایت‌بخش افراد آن فراهم می‌آورد که یکی از اجزاء آن توسعه خوداتکایی می‌باشد. یعنی افزایش افرادی که اطلاعات مناسب در خصوص محیط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی خود داشته که شناخت تالاب به عنوان یکی از عناصر جغرافیایی و گسترش مرزهای دانش و قلمرو جغرافیایی روستایی از طریق شناسایی توانمندی‌های تالاب جهت توسعه و بهره‌مندی روستاها و روستاها یکی کلی است که مورد سنجش قرار گرفته است.

بررسی و سنجش موقعیت قرارگیری روستاهای حاشیه تالاب انزلی که سبب تنوع فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی آن می‌باشد که در این تحقیق روستاها شناسایی، میزان جمعیت، امکانات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، توریستی و موقعیت قرارگیری و ارتباط آن‌ها با تالاب مورد سنجش قرار خواهد گرفت. با توجه به موضوع و موارد مطرح شده در طرح مسأله و ماهیت مطالعه که با دیدگاه جغرافیایی صورت می‌گیرد.

- شناخت ارتباط عناصر طبیعی (تالاب) و جایگاه آن‌ها در شکل‌گیری سکونتگاه‌های انسانی روستاهای حاشیه تالاب بویژه از نظر اقتصادی، اجتماعی، تعیین نقش قرارگیری روستاها در حاشیه تالاب برای فعال‌سازی زمینه‌سازی اقتصادی، اجتماعی. تعیین امکانات و قابلیت‌های روستاهای منطقه مورد مطالعه از طریق شناخت محیط جغرافیایی روستاها و توانمندی‌های جغرافیایی تالاب در نحوه توزیع و پراکنش جغرافیایی روستاهای حاشیه آن مؤثر است. از مهمترین اهداف تحقیق حاضر به شمار می‌رود. با توجه به اهداف و فرضیه‌های مذکور، در این تحقیق از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی با استفاده از ابزارهایی مانند: جدول، عکس، مصاحبه، پرسش‌نامه و ... استفاده شده است. پس از جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها ضمن ساماندهی، تجزیه و تحلیل انجام گرفته و نتیجه‌گیری شده است.

۳. محدوده مورد مطالعه

در حاشیه جنوبی دریای خزر بین ۲۸ تا ۳۷ درجه شمالی و ۴۵ تا ۴۹ درجه شرقی یکی از مهم‌ترین تالاب‌های جهان با مساحت تقریبی ۱۸۰ تا ۲۰۰ کیلومتر مربع واقع شده که به دلیل همجواری با بندرانزلی به همین نام خوانده می‌شود (مهندسین مشاور پژوهاب، ۱۳۶۳). تالاب انزلی به جهت اهمیت خاص خود جزء تالاب‌های بین‌المللی محسوب می‌شود و در خرداد ماه سال ۱۳۵۴ رسماً در سایت رامسر و پس از آن در فهرست مونتره به ثبت رسیده است (جهاد سازندگی گیلان، ۱۳۶۱). این ناحیه به لحاظ اقلیمی مرطوب و در واقع بخشی از منطقه سرسبز هیرکانی می‌باشد. هوای پرفشار سیبری توأم با رشته‌کوه البرز در قسمت‌های جنوبی دریای خزر در شمال کوه، در جنوب دریا و تالاب است. این محدوده سبب‌ساز هوای معتدل و بارندگی فراوان آن شده است. به گونه‌ای که حوزه آبریز تالاب، پرباران‌ترین منطقه ایران و تالاب انزلی به نوبه خود پرباران‌ترین نقطه این حوزه به حساب می‌آید. تا آنجا که میزان بارندگی سالانه آن به حدود ۲۰۰۰ میلیمتر نیز می‌رسد (منوری، ۱۳۶۹). برابر اعلام رسمی وزارت نیرو و میزان بارندگی سالانه ۱۵۶۰ میلی‌متر می‌باشد. براساس مطالعات اسنادی و میدانی تعداد ۲۷ روستاهای حاشیه تالاب (۵۲ درصد) دارای تیپ متمرکز، تعداد ۲۳ روستا (۴۴ درصد) بینابین و تعداد ۲ روستا (۴ درصد) پراکنده هستند. شکل غالب روستاها، هسته‌ای، خطی و شعاعی بوده و از نظر اندازه جمعیت تعداد ۱۶ روستا (۳۱ درصد) روستای بزرگ و روستا شهر، تعداد ۱۲ روستا (۲۳ درصد) روستای متوسط و تعداد ۲۴ روستا (۴۶ درصد) کوچک و بسیار کوچک هستند.

جدول ۱. طبقه‌بندی روستاهای مورد مطالعه بر حسب اندازه جمعیتی و نوع روستا (۱۳۸۵)

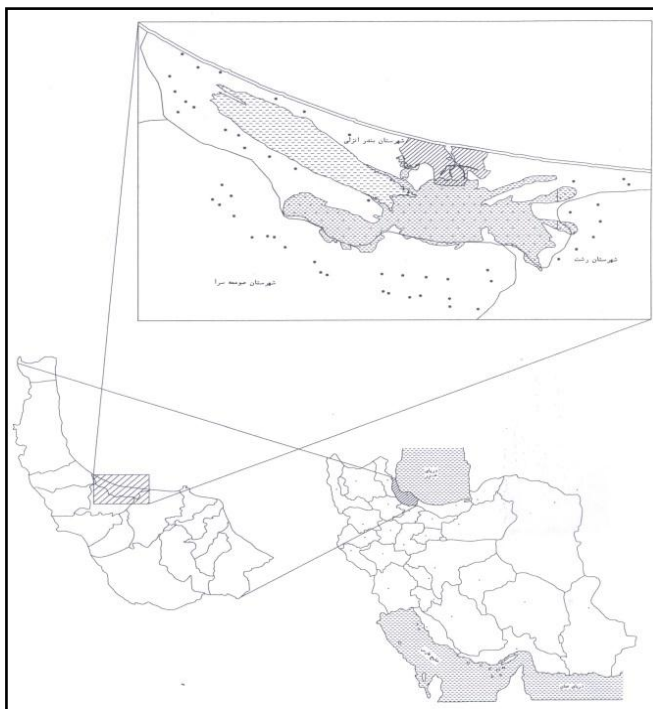
طبقه‌بندی سکونتگاه‌ها براساس اندازه جمعیتی										سکونتگاه	
روستاشهر ۲۰۰۰ - ۴۹۹۹		بزرگ ۱۰۰۰ - ۱۹۹۹		متوسط ۵۰۰ - ۹۹۹		کوچک ۲۵۰ - ۴۹۹		بسیار کوچک کمتر از ۲۴۹ نفر			
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۳/۴۶	۷	۱۷/۳۰	۹	۲۳/۰۷	۱۲	۲۳/۰۷	۱۲	۲۳/۰۷	۱۲	۱۰۰	۵۲

منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، سالنامه آماری ۱۳۸۵

جدول ۲. جمعیت روستاهای مورد مطالعه بر اساس اندازه جمعیتی (۱۳۸۵)

طبقه‌بندی سکونتگاه‌ها براساس جمعیت										شرح
روستاشهر ۲۰۰۰ - ۴۹۹۹		بزرگ ۱۰۰۰ - ۱۹۹۹		متوسط ۵۰۰ - ۹۹۹		کوچک ۲۵۰ - ۴۹۹		بسیار کوچک کمتر از ۲۵۰ نفر		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	جمعیت کل
۴۱/۱۰	۱۷۵۸۴	۲۶/۸۷	۱۱۴۹۴	۱۸/۶۸	۷۹۹۴	۹/۴۸	۴۰۵۶	۳/۰۸	۱۶۴۷	۴۲۷۷۵

منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، سالنامه آماری ۱۳۸۵

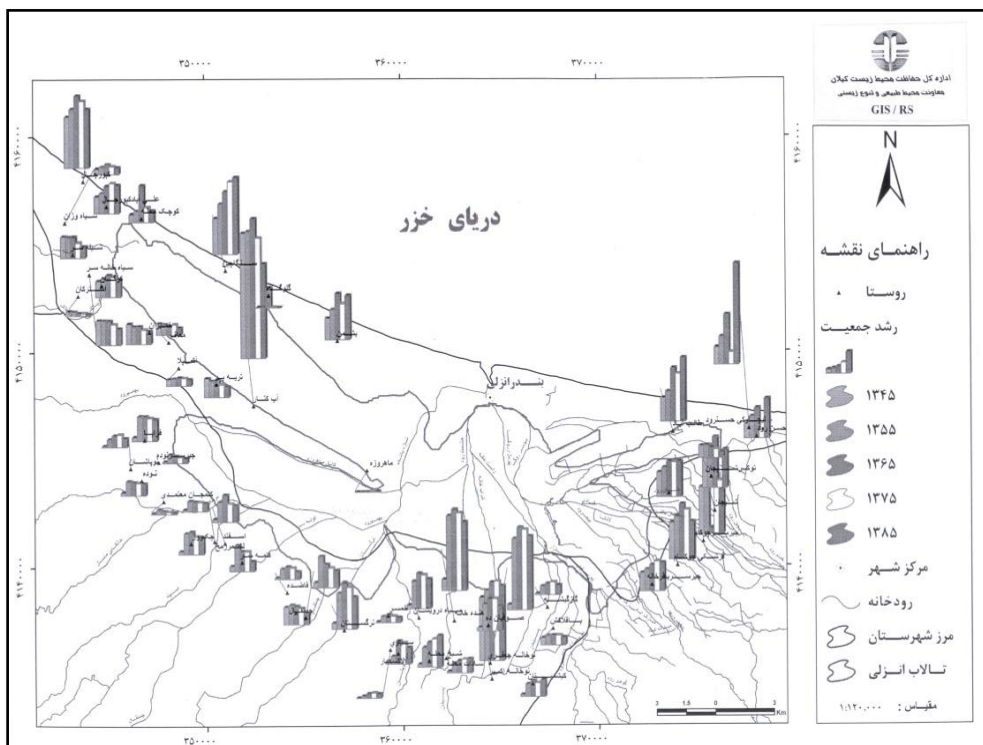
شکل ۱. جایگاه محدوده مورد مطالعه در تقسیمات کشوری

۴. یافته‌ها

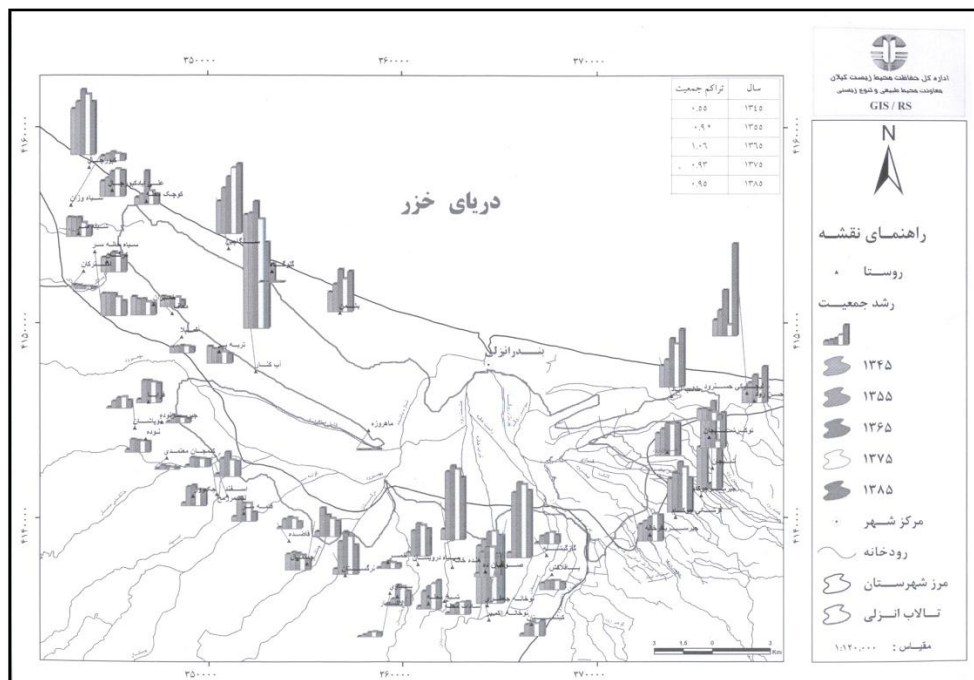
۴-۱. ویژگی‌های اجتماعی - جمعیتی روستاهای حاشیه تالاب

بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ تعداد کل خانوار روستاهای حاشیه تالاب انزلی (در ناحیه مورد مطالعه تعداد ۵۲ روستا می‌باشد) تعداد ۱۲۱۱۹ خانوار بوده که در مقایسه با سال ۱۳۷۵ که تعداد ۱۱۰۱۵ خانوار بوده، افزایش را نشان می‌دهد.

تعداد کل جمعیت ناحیه مورد مطالعه برابر ۴۲۷۷۵ نفر و بُعد خانوار ۳/۳۳ بوده که در مقایسه با سال ۱۳۷۵ تعداد جمعیت و بُعد خانوار با کاهش روبرو بوده است (معاونت برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۸۶). از دلایل عمده این تغییرات به خصوص کاهش تعداد جمعیت ناحیه مورد مطالعه، عدم برنامه‌ریزی مدون، محدودیت زمین‌های زراعی، بیکاری جوانان به ویژه جوانان تحصیل کرده می‌باشد. بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ از کل جمعیت ناحیه مورد مطالعه ۵۱ درصد مرد و ۴۹ درصد زن و از کل جمعیت ۶ ساله و بیشتر آن ۷۳/۶ درصد باسواد بوده‌اند.

شکل ۲. رشد جمعیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی (۸۵-۱۳۴۵)

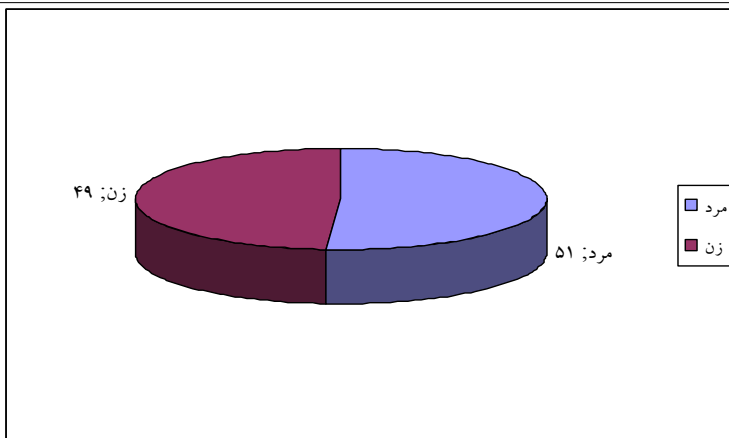

شکل ۳. تراکم جمعیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی (۸۵- ۱۳۴۵)

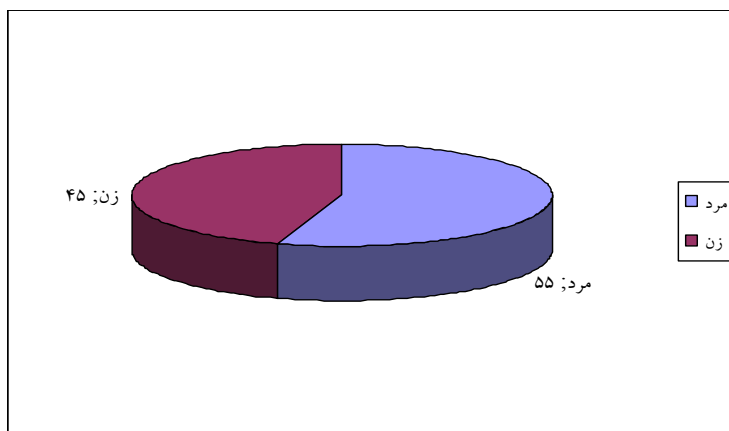
براساس مطالعات میدانی ۹۶ درصد از ساکنان روستاهای حاشیه تالاب به زبان محلی گیلکی، ۲ درصد ترکی آذری، ۱ درصد تالشی و ۱ درصد کردی و گالشی که در این راستا تالش زبانان به کارهای زراعت و دامداری، آذری زبان‌های ساکن در روستاهای حاشیه تالاب اکثراً به کارهای کارگری و خدماتی، کردها غالباً مهاجر می‌باشند (کردهای ایرانی و عراقی) به کارهای خدماتی و گالش‌ها نیز همانند آنچه از نامشان پیداست، به دامداری اشتغال دارند.

در ناحیه مورد مطالعه بعد خانوار ۳/۳۳ و تراکم جمعیت ۹۵ نفر، ترکیب جنسی ۵۱ درصد مرد در مقابل ۴۹ درصد زن و درصد کل باسواد جمعیت ۶ ساله و بیشتر ۷۳/۶ درصد که ۹۶ درصد آن به زبان محلی گیلکی تکلم نموده و بیش از ۹۹ درصد آن مسلمان و شیعه می‌باشند.

مهاجرت از روستاها طی چند دهه گذشته نواحی شمالی تالاب با نواحی جنوبی آن کاملاً متفاوت بوده که از دلایل آن در نواحی جنوبی ۱۰۰ درصد کشاورزی و در مقابل نواحی شمالی به دلیل غالب فعالیت‌ها اقتصادی - خدماتی - صنعتی و توریستی که حتی مهاجرپذیر نیز می‌باشند.

شکل ۴. درصد ترکیب جمعیت زن و مرد روستاهای حاشیه تالاب انزلی

شکل ۵. درصد جمعیت باسواد زن و مرد روستاهای حاشیه تالاب انزلی

۲-۴. ویژگی‌های اقتصادی روستاهای حاشیه تالاب انزلی

در سال‌های ۱۳۷۵ تاکنون (سال ۱۳۸۸) تحت تأثیر عوامل مختلف از جمله عامل اقتصادی مهاجرفرستی و مهاجرپذیری نواحی شمالی با نواحی جنوبی تالاب انزلی متفاوت بوده که از عمده دلایل و عوامل مهاجرت در نواحی جنوبی تالاب بافت حدود ۱۰۰ درصد کشاورزی و نداشتن زمین جهت این اقدامات می‌باشد. اما مهاجرت در نواحی شمالی تالاب بخصوص روستاهای: بشمن، سنگاچین، طالب‌آباد، حسن‌رود و لیچارکی (متعلق به شهرستان بندرانزلی) بدلیل قرارگیری این روستاها (از شمال به دریای خزر و از جنوب به تالاب انزلی) واقع شدن در مسیر جاده اصلی رشت به آستارا - وجود پادگان بزرگ آموزش

منطقه چهارم دریایی ارش، شهرک صنعتی انزلی، سندیکای کامیون‌داران و تریلرداران و منطقه آزاد تجاری ارزان بودن زمین - داشتن اکثر خدمات زیربنایی و روبنایی - وجود هتل‌ها، مهمانپذیرها، اردوگاه‌ها و استراحتگاه‌های بزرگ دولتی و غیردولتی و غیره نه تنها مهاجرت از روستا به شهر صورت نگرفته و در مواردی نیز مهاجرپذیر بوده‌اند.

از آنجایی که تالاب‌ها دارای ارزش و فواید زیادی هستند به ویژه تالاب انزلی نیز دارای ارزش‌های اقتصادی فراوانی چه از نقطه نظر بین‌المللی و داخلی، نقش مهمی در تغییر و تحول اقتصادی و سکنی‌گزینی ساکنان حاشیه تالاب از دیرباز تاکنون داشته و دارد و به جرأت می‌توان گفت از دلایل اصلی سکونت‌گزینی حاشیه‌نشینان در اطراف تالاب با علم و آگاهی کامل به خاطر مسایل معیشتی و اهمیت و ارزش بالای آن در تکثیر انواع ماهیان استخوانی و زیستگاه مناسبی برای زمستان‌گذرانی و تخم‌گذاری انواع پرندگان مهاجر و بومی و متعاقب آن افزایش صید ماهیان و شکار پرندگان که در اقتصاد مردم منطقه بسیار مؤثر است. دارای مناظر زیبا و بی‌نظیر برای جلب و جذب گردشگران داخلی و خارجی - کنترل سیلاب‌های منطقه و ایجاد بستری مناسب برای تردد دریایی از روستاهای حاشیه تالاب به شهرها به خصوص عرضه محصولات دامی و باغی و ... آزمایشگاهی طبیعی و رایگان برای تحقیقات علمی، آموزشی، فرهنگی و ... علاوه بر آن کشاورزی که یکی از محورهای توسعه کشور و استان است با تدابیر و بهره‌برداری‌های خردمندانه به بهترین نحو از این منابع طبیعی خدادادی در راستای بهبود زندگی اقتصادی و معیشتی حاشیه‌نشینان تالاب برنامه‌ریزی و استفاده نمود (طرح احیای تالاب انزلی، ۱۳۶۲).

- به برکت وجود تالاب و استفاده از آب فراوان و زمین‌های حاصل‌خیز و پوشش گیاهی مناسب، زراعت، باغداری، صید آبزیان، شکار پرندگان مهاجر، استفاده از راه‌های ارتباطی، شکل‌های مختلف برداشت محصول از تالاب در رونق اقتصادی منطقه بسیار مؤثر است.

- در این تالاب ذخایر غذایی و محیط مناسب آبی تولید ماهیان بومی را افزایش داده و از طرف دیگر مهاجرت پرندگان و ماهیان را موجب گردیده است (حسینی، ۱۳۶۳).

- ارزش علوفه‌ای گیاهان تالاب و حاشیه آن (به خصوص سرخس آرولا) که به لحاظ نیاز روزافزون به افزایش مواد پروتئینی در تمامی نقاط جهان به ویژه ایران به دلیل سیر صعودی جمعیت و نیازهای فراوان آن، وارد چرخه اقتصادی شده و بخش قابل ملاحظه‌ای از نیازهای جامعه را به پروتئین حیوانی مرتفع می‌سازد (کیمبال، ۱۳۵۰).

- رونق صنایع دستی وابسته به تالاب (مواد اولیه آن از داخل تالاب تهیه می‌گردد) که در سطح منطقه و حتی به خارج از کشور نیز صادر که در اشتغال‌زایی و اقتصاد مردم منطقه تأثیر به‌سزایی دارد.

به لحاظ اقتصادی، از دلایل مهم و اصلی سکنی‌گزینی روستاییان در حاشیه تالاب اثرات اقتصادی و معیشتی تالاب بوده و می‌باشد تالاب با به وجود آوردن بستری بسیار مناسب برای زمین‌های حاشیه خود که زمینه را برای زراعت، باغداری، دامداری و دامپروری فراهم می‌نماید و از طرفی با توجه به گستره وسیع تالاب همه ساله میلیون‌ها قطعه انواع پرندگان مهاجر و منبع اقتصادی بسیار خوبی برای حاشیه‌نشینان به لحاظ تأمین پروتئین مورد نیاز ناحیه می‌باشد.

۵. بحث و نتایج

۵-۱. اهمیت اجتماعی و اقتصادی روستاهای حاشیه تالاب انزلی

- کشاورزی (زراعت، دامداری و جنگل): نقش تالابها در افزایش تولیدات کشاورزی و تأمین چوبهای مورد نیاز، قابل ملاحظه و انکارناپذیر است. استفاده از منابع ذخیره آب شیرین تالاب در امور آبیاری و زراعت و در نتیجه رشد فعالیت‌های کشاورزی و دامداری در اراضی حاشیه تالاب انزلی از مهمترین مواردی است که می‌توان در بر شمردن اهمیت‌های متعدد آن اشاره نمود. مراتع نیمه غرقابی حاشیه تالاب در فصل بهار و تابستان که زمین‌های جلگه‌ای به زیرکشت برنج می‌رود و در مورد استفاده دام‌های کشاورزان روستاهای دور و نزدیک قرار می‌گیرند و وجود گاومیش‌ها در این مناطق را می‌توان نوعی سازگاری با اکوسیستم تالابی دانست.

- آبریزان و صید: در اکوسیستم آبی تالاب انزلی می‌توان از انواع ماهیان، دوزیستان و خزندگان نام برد. با ارزش‌ترین گونه‌های آبرزی در تالاب را ماهیان تشکیل می‌دهند که واجد اهمیت اکولوژیک (Ecog.gic) و اقتصادی خاصی بوده از این نظر یکی از مهم‌ترین انواع پروتئین حیوانی را که از نظر غذایی در مقایسه با سایر گوشت‌ها، از ارزش بالاتری برخوردار می‌باشند، بشمار می‌رود.

- پرندگان و شکار: تالاب‌ها کلاً مناطق خاص زیست‌گاهی برای تعداد بیشماری از گونه‌های مختلف بوده و محل امن و مناسبی (بویژه در فصل زمستان و مهاجرت) برای آنان به شمار می‌روند. تالاب‌انزلی بدلیل قرار گرفتن در مسیر مهاجرت پرندگان مهاجر شمالی در فصل سرد سال، یکی از مهمترین پناهگاه‌ها جهت این جانوران به حساب می‌آید. این پرندگان با حضور خود در منطقه علاوه بر ایجاد بهره‌ها و منافع اقتصادی، باعث ایجاد تنوع در چشم‌اندازهای طبیعی می‌گردند. به اضافه پرندگان مهاجر و آبرزی نقش عمده‌ای در جهت کنترل امراض و آفات گیاهی در آب‌بندها و آبگیرهای حاشیه تالاب بر عهده دارند. این جانوران به جهت دارا بودن منقار و پاهای پاروئی شکل خود، سطح بستر کم‌عمق آب گیرها را (که در فصل کشاورزی به شالیزار تبدیل می‌شوند) در جستجوی دانه‌های گیاهی و لاروها بر هم زده و نوعی مبارزه پاییزه و زمستانه با انواع آفات بخصوص شایع‌ترین آن‌ها، که کرم ساقه‌خوار برنج است، عمل می‌آورند. کود حیوانی دفع شده از صدها هزار پرنده، علاوه بر صرفه‌جویی در مصرف انواع کودهای شیمیایی حاصل‌خیزی خاک را نیز فراهم می‌آورد و عملاً مقدار مصرف آنها را کاهش می‌دهد.

- اهمیت لنگرگاهی و تجاری: وجود بندرگاه انزلی در دهانه تالاب انزلی از جهت تجارت خارجی واجد اهمیت خاصی می‌باشد. بطوری که مهمترین بندر تجاری ایران، از جنبه صادرات و واردات با همسایه شمالی کشور بوده و سابقه تاریخی طولانی دارد، چنان که در اکثر سفرنامه‌های خارجیان بازدیدکننده در قرون گذشته بر این اهمیت تأکید بسیار شده است. بعلاوه تالاب در جهت حمل کالا و محصولات تجاری و نیز مسافری در کلیه روستاهای حاشیه قرار داشته و اهالی و بومیان دور و نزدیک با استفاده از مجاری آبی مرتبط به تالاب، قادر به عرضه کالاهای خود در بازارهای هفتگی و یا روزانه می‌شدند.

- **استفاده از راه‌های ارتباطی:** آبراهه‌های موجود در تالاب انزلی همواره به عنوان یک مسیر ارتباطی سهل و ارزان در تمام فصول سال مورد استفاده حاشیه‌نشینان تالاب قرار گرفته و امکانات دسترسی به دیگر نقاط بویژه به بندرانزلی از این طریق انجام می‌پذیرد.

- **محلی جهت بارآوری زیست‌شناختی:** تالاب‌ها جمع‌آوری‌کننده مواد آلی و غذایی بشمار می‌روند به طوری که بیشترین ذخیره‌سازی مواد آلی در بیوسفر، در این مناطق انجام می‌گیرد. وجود اجتماعات زیستی مختلف گیاهی، آبزیان، پرندگان، خزندگان و دوزیستان، بدلیل امکانات حیاتی موجود در تالاب‌ها حکایت از ارزش‌های والای آن می‌نماید.

- **اثرات اقلیمی بر نواحی مجاور:** بدلیل وجود گستره آبی در تالاب، باعث تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی و نیز پالایش و تصفیه هوا در نواحی مجاور می‌گردد. تغییرات بسیار جزئی دما شبانه‌روزی از خصوصیات این مناطق است و دلیل آن، گرمای ویژه زیاد آب می‌باشد.

- **جلوگیری از فرسایش خاک و رسوبگیری:** پوشش گیاهی موجود در تالاب و بویژه حاشیه آن، علیرغم اثرات نامساعد و پدیدآوردن مرگ زودرس و تسریع توالی، عامل مهمی در جلوگیری از فرسایش کرانه‌های ساحلی است.

ورود انواع رسوبات توسط رودهای ورودی و یا شستشوی خاک اراضی مجاور، تردد در سطح تالاب توسط انواع قایق‌های سریع که ایجاد موج در سطح آب می‌کنند. بوسیله پوشش گیاهی حاشیه محدود می‌شود.

به اضافه تالاب‌ها نقش مهمی در حفظ و نگهداری رسوبات ورودی دارند بطوری که رسوب‌گذاری ذرات بزرگتر در آب‌های ساکن و انعقاد و لخته‌شدن ذرات رسی و مکانیزم‌های حمل جزر و مدی به عنوان نتیجه‌ای از فعالیت‌های تغذیه جانوران و دیگر فرآیندها است.

- **تنظیم جریان آب رودها و نهرها:** تالاب انزلی به عنوان مانعی در مقابل هجوم ده‌ها رود بزرگ و کوچک جاری از کوه‌های البرز که بطرف اراضی پست ساحلی سرازیر می‌گردند، بشمار می‌رود.

- **تصفیه آب‌های ورودی:** وجود تالاب به عنوان یک پالایشگاه طبیعی در جهت جلوگیری از گسترش آلودگی‌ها به لحاظ قدرت پالایشی که در طبیعت آن نهفته است مطرح می‌باشد. کلیه گیاهان آبی قادر به عمل جذب مواد نبوده ولی از گیاهانی که دارای این خاصیت هستند. می‌توان بطور عمده از نی، پیژر آبی، عدسک آبی، اسپیرودلا و سراتوفیلوم شناور نام برد. این گیاهان به میزان و تراکم زیاد در تالاب انزلی مشاهده می‌شوند. نقش این گیاهان از آنجا اهمیت بیشتری می‌یابد. که تالاب در اکثر نقاط دارای آلودگی‌های مختلف بوده و رودهایی با بار کثیری مواد آلی و مسموم، که ناشی از تخلیه فاضلاب‌های تصفیه نشده شهری، صنعتی و کشاورزی می‌باشند به آن وارد شده که عوارض نامساعدی در محیط زیست پدید می‌آورند. لذا گیاهان شناور مانند تراپا و عدسک آبی با تجمع کلسیوم و منیزیوم، سرخس آبی در ذخیره کلسیوم، منیزیوم، سدیم و پتاسیوم، نی و لویی، سدیم و پتاسیوم و در بافت‌های خود نقش مؤثری در پالایش آب دارند.

- **کنش متقابل با آب‌های زیرزمینی:** تالاب‌ها و آب‌های زیرزمینی اغلب دارای کنش متقابل و پیچیده‌ای می‌باشند که درک آن‌ها به سهولت امکان‌پذیر نیست. وجود یک تالاب در منطقه، لایه‌های آبدار زمین را غنی می‌نماید. با توجه به اینکه مرداب‌ها و یا باتلاق‌ها بر روی سفره‌های آب زیرزمینی که گاه‌آدر حالت اشباع به سطح اراضی نیز نفوذ می‌نمایند، قرار دارند، اغلب خیس و مرطوب مشاهده می‌شوند، آب تالاب‌ها اغلب به سمت سفره‌های آب زیرزمینی زهکشی شده و ذخایر آن را غنی می‌سازند.

- **جذب سیلاب‌ها:** تالاب‌ها معمولاً جریان‌ات تند سیلابی را تقلیل داده و آن‌ها را به طور موقت به ذخیره‌های آب تبدیل می‌کنند. بطوری که دشت‌های سیلابی را اکثراً می‌توان در میان مناطق تالابی مشاهده نمود. زیرا ساختار آن‌ها در اثر سیل‌گیری‌های بزرگ شکل گرفته و توالی دوره‌های خشکی و آب‌گرفتگی، پدیدآورنده آن‌ها بوده است.

- **نقش فرهنگی - تاریخی و تفرجگاهی:** بررسی تطور تاریخی و فرهنگی تالاب‌انزلی و نقش آن در منطقه و کشور در فرآیند زمان، روشنگر اهمیت بی‌شمار آن در زمینه شکل‌گیری اجتماعات انسانی بوده و رجوع به سفرنامه‌های تاریخی که به عنوان (دروازه اروپا) و موجه‌ترین کانال تماس با فرهنگ‌های دیگر بوده را تأیید می‌نماید. از طرفی اکثر گردشگرانی که در ایام تعطیلات تابستانی و یا ایام نوروز به استان گیلان و به خصوص به کرانه‌های ساحلی خزر مسافرت می‌نمایند، همواره بازدیدی نیز از تالاب انزلی داشته‌اند.

- **نقش علمی (در زمینه جانورشناسی، گیاه‌شناسی، اکولوژی و ...):** تالاب انزلی می‌تواند به عنوان یک آزمایشگاه طبیعی جهت تحقیق پژوهشگران در زمینه‌های گوناگون علمی مورد استفاده قرار گیرد.

- **اشکال مختلف برداشت محصول:** تالاب‌ها تأمین‌کننده غذا، الیاف و مواد سوختی هستند که می‌توان با اجرای مدیریت صحیح و بهره‌برداری منطقی در راستای توسعه اقتصادی از آن‌ها استفاده نمود. انواع گیاهان آبی مناسب جهت مصارف خانه‌سازی (پوشش سقف خانه‌ها و نیز حصاربندی و غیره) حصیربافی، سبد و زنبیل‌بافی از عمده‌ترین منابع اقتصادی در تأمین اشتغال و معیشت روستاهای حاشیه تالاب بوده و می‌باشد. علاوه بر ارزش‌های مذکور بالا، تالاب انزلی می‌تواند منبع مهم تأمین تیتانیوم (که به علت وزن سبک و مقاومت گرمایی شدید انواع آلیاژهای آن، از عناصر ارزشمند طبیعی است) برای مصارف صنعتی کشور به شمار می‌آید و ده‌ها منابع طبیعی دیگر که در اشتغال و معیشت نه تنها حاشیه‌نشینان تالاب بلکه در سطح منطقه و حتی ملی مهم و اثرگذار باشد (منوری، ۱۳۶۹: ۴۳ تا ۳۱).

۵-۲. اهمیت اجتماعی روستاهای حاشیه تالاب انزلی

وجود روستاهای متعدد با جمعیت ساکن و نیروی انسانی فعال و مولد با تراکم مطلوب و همگنی ساکنان روستاها به لحاظ زبان، فرهنگ، نژاد، آداب و رسوم همانند زنجیر به هم پیوسته در حاشیه

تالاب و یا در امتداد تالاب استقرار دارند. از آنجایی که تالاب مانند دریا بخشنده و کریم است ساکنان روستاهای حاشیه تالاب نیز به تبعیت از آن دارای روح گذشت و ملاحظت و گشاده‌رویی با گردشگران سرمایه‌گذاران و مهاجرین بوده و میزان مشارکت و همکاری در اجرای طرح‌های زیربنایی و روبنایی، زیست محیطی، به خصوص از حیات وحش شامل صدها گونه پرنده مهاجر بومی - گونه‌های متفاوت ماهیان، انواع پستان‌داران، دوزیستان گونه‌های مهم گیاهی منحصر به فرد مثل لاله دریایی، نیلوفرآبی و غیره در سطح گسترده می‌باشد. روستاهای حاشیه تالاب‌انزلی با اهمیت‌ترین منطقه برای انواع فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی به عنوان پژوهشگاه، آموزشگاه و مرجع علمی کاملاً طبیعی برای استادان دانشگاه، دانش پژوهان و غیره در سطح بسیار وسیع بوده که نقش علمی آن در زمینه‌های مختلف جانورشناسی، گیاه‌شناسی، اکولوژی و غیره می‌باشد. روستاهای حاشیه تالاب به برکت وجود تالاب انزلی که بزرگترین تنظیم‌کننده جریان‌های آبی (کنترل سیلاب‌ها) جلوگیری از نفوذ آب‌های زیرزمینی و آب‌های سطحی، حفظ خطوط ساحلی و کنترل فرسایش‌ها، نگهداری و تعدیل رسوبات وارده از رودها به داخل تالاب، پاک‌سازی مواد سمی و آلوده مختلف (اعم از سموم و آفت‌کش‌های کشاورزی، کاخانه‌های صنعتی، شهرک‌های صنعتی، ورود وسیع و گسترده فاضلاب خانگی تمامی شهرها و روستاهای منطقه مورد مطالعه و غیره که امکان زندگی آرام و فرح‌بخش را برای ساکنان خود و حتی جلب و جذب گردشگران فراهم نموده است. زیبایی‌های همه جانبه تالاب اعم از فون و فلور آن در تمام چهار فصل سال منحصر به فرد بوده و از طلوع خورشید تا لحظه غروب آفتاب تالاب، انواع گیاهان شناور و یا ریشه در آب تالاب از نی‌های بلند تا لاله مردابی و نیلوفرآبی که مأمّن زاد و ولد هزاران پرنده بومی و مهاجر می‌باشند. وجود جزیره‌های متعدد کوچک و بزرگ در داخل و حاشیه تالاب انزلی که خارج از آنکه یک زیبایی خاصی به منطقه مورد مطالعه بخشیده به لحاظ مکان‌گزینی برای تعداد زیادی از روستاییان داخل جزیره به لحاظ معیشتی و اقتصادی نیز به دلیل برخورداری از آب کافی و موقعیت خاص اقلیمی برای زراعت و به خصوص دامداری مفید و مؤثر می‌باشد که به معنای واقعی از دیدگاه جغرافیا تعامل بین انسان و محیط با سایر مناطق کاملاً متمایز و متفاوت است که می‌توان با برنامه‌ریزی بهینه و آموزش و بسترسازی، تحولی بیش از پیش در استمرار این فعالیت‌ها با حفظ محیط‌زیست منطقه ایجاد نمود.

۳-۵. ارزیابی فرضیه‌ها

فرضیه اول: موقعیت قرارگیری روستاهای حاشیه تالاب در زراعت و دامپروری، صنایع دستی وابسته به تالاب، به ویژه صید و شکار به عنوان فعالیت مهم اقتصادی روستاها محسوب می‌گردد. بدون شک یکی از دلایل اصلی و مهم مکان‌گزینی ساکنان روستاهای حاشیه تالاب انزلی در موقعیت فوق، توانمندی‌های بالقوه و بالفعل گسترده تالاب انزلی در تأمین معیشت و رونق اقتصادی روستاهای حاشیه تالاب و حتی روستاها و شهرهای اطراف آن بوده و می‌باشد. با توجه به پتانسیل بالای تالاب در تأمین آب کافی و فراوان و قابل دسترس برای زراعت به خصوص کاشت برنج - زمین‌های مستعد با علف‌های بلند مغزی تالابی تحت عنوان قرق برای دامداری و دامپروری به خصوص دام‌های بزرگ مانند گاو و گاو میش - رونق صنایع دستی وابسته به تالاب (انواع مواد اولیه مانند: لی، صوف، نی و ... که به وفور در

داخل و اطراف تالاب موجود می‌باشد). تأمین پروتئین و مواد غذایی که در سطح وسیعی از قبیل صید انواع ماهی (حتی به صورت غیرقانونی در تمام فصول سال برای امرار معاش خانواده خود در تالاب انجام می‌گیرد) و شکار انواع پرندگان مهاجر و بومی و در چند سال اخیر نیز رونق گردشگری که توسط بومیان بوسیله قایق‌های موتوری گردشگران داخلی و حتی خارجی در سطح تالاب صورت می‌گیرد. بنابراین فرضیه اول تأیید می‌گردد.

فرضیه دوم: توانمندی‌های جغرافیایی تالاب در نحوه توزیع و پراکنش جغرافیایی روستاهای حاشیه آن مؤثر است.

به طور حتم روستاییان حاشیه تالاب انزلی با علم و آگاهی کامل و بنا به دلایل متعددی از جمله معیشتی و اقتصادی سکونتگاه‌های خود را در کنار تالاب قرار داده‌اند و بدون تردید تالاب نیز در نحوه توزیع و پراکنش جغرافیایی سکونتگاه‌های روستایی که به صورت زنجیروار در اطراف و حاشیه تالاب مؤثر بوده است و شناخت روستاییان به مکان‌گزینی و استقرار در اطراف تالاب که رابطه مستقیمی با تداوم زندگی و اقتصاد آن‌ها از بهره‌گیری و استفاده بهینه از تالاب در زمینه‌های زراعت، دامداری، صید و شکار، حمل و نقل دریایی، صنایع دستی وابسته به تالاب، گردشگری و ... داشته و دارد. بنابراین فرضیه دوم نیز تأیید می‌گردد.

فرضیه سوم: با مشارکت دادن روستاییان و برنامه‌ریزی بهینه و با توجه به مناظر بدیع و چشم‌انداز منحصر به فرد تالاب می‌توان ضمن بسط و گسترش صنعت توریسم به حفظ محیط‌زیست تالاب کمک کرد.

نظر به اینکه تالاب بین‌المللی انزلی دارای توانمندی‌های بالقوه و بالفعل زیادی می‌باشد که توضیح کامل آن‌ها در صفحات گذشته بیان گردیده، متأسفانه بنا به دلایل مختلف از جمله عدم توجه جدی و برنامه‌ریزی دقیق تالاب انزلی این نگین درخشان با مناظر بدیع و چشم‌انداز زیبا و منحصر به فرد خود که خارج از بهره‌گیری مستقیم از منابع موجود تالاب در زراعت، دامداری، صید و شکار، حمل و نقل دریایی و صنایع دستی وابسته به تالاب در موضوع گردشگری و جلب و جذب گردشگران داخلی و خارجی جایگاه خاص و ویژه‌ای دارد. به دلیل انواع آلودگی‌ها از جمله آلودگی صنعتی، آلودگی نفتی، آلودگی صوتی، آلودگی کودهای شیمیایی، علف‌کش‌ها و سموم دفع آفات نباتی، آلودگی زباله‌های خانگی، رسوبات آزولا و ... در معرض شدید و جدی تهدید به نابودی بوده، بنابراین با ورود حجم زیاد مواد آلوده‌کننده به تالاب جهت نجات و سالم‌سازی و به تعبیر دیگر حفظ و بقاء و دوام تالاب تعامل فی‌مابین و مشارکت جدی مردمی را می‌طلبد که در این راستا یکی از راهکارهای اصلی آموزش همگانی به حاشیه نشینان تالاب جهت مشارکت آن‌ها در حفظ و حراست از محیط زیست تالاب که بخش وسیعی از اقتصاد و معیشت آن‌ها وابسته به تالاب است. دیگر اینکه سازمان مستقلی تحت عنوان صیانت از تالاب به عنوان متولی اصلی و مستقیم حفظ و حراست و سالم‌سازی محیط‌زیست تالاب تشکیل گردد که با توجه به بررسی‌های به عمل آمده از طریق تکمیل پرسش‌نامه‌ها و مصاحبه‌ها فرضیه سوم نیز تأیید می‌شود.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

جمع‌بندی دستاوردهای این تحقیق که بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف اقتصادی - اجتماعی، روستاهای حاشیه تالاب بین‌المللی انزلی ضروری است. اینکه چرا تالاب انزلی با توجه به پتانسیل بالا و توانمندی‌های متعدد بالقوه و بالفعل خود در همه زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی به ویژه زراعت، دامداری و دامپروری، گردشگری، صنایع دستی وابسته به تالاب و به خصوص صید و شکار و غیره بوده و همچنین استفاده از پوشش گیاهی انبوه تالاب برای صنایع دستی، دامداری و حتی پوشش سقف خانه‌ها و دیوارها، پناهگاه، زمستان‌گذرانی و تخم‌گذاری پرندگان مهاجر و بومی، تخم‌ریزی و تکثیر انواع ماهیان تالابی و غیر تالاب، بهره‌گیری از تالاب جهت حمل و نقل دریایی در کوتاه کردن مسیر تردد از روستاها به شهر به خصوص در عرضه تولیدات باغی و دامی و بالاخره گردشگری در ابعاد مختلف از قبیل: قایق‌سواری و سیاحت مناظر زیبا بی‌نظیر لاله دریایی، نیلوفرآبی، قایق‌سواری تفریحی و پارویی، اسکی بر روی تالاب، صید و شکار تفریحی و غیره مدنظر می‌باشد.

- ممانعت از احداث و گسترش صنایع و کارخانه‌های بزرگ آلوده‌کننده در اطراف رودها و نهرهای منتهی به تالاب و یا حاشیه آن.

- احداث کارخانه‌های تصفیه فاضلاب در شهرهای واقع در مسیر رودها و یا حاشیه تالاب.

- کنترل و کاهش مصرف کودهای شیمیایی و سموم دفع آفات به حد ممکن در حوزه آبریز تالاب.

- اعمال معیارهای آبخیزداری در حوزه آبریز تالاب جهت کاهش بار رسوبی رودها

- اصلاح بازکردن مسیر حرکت ماهیان برای تخم‌ریزی و قرق کردن تعدادی از مسیرها به هنگام تخم‌ریزی ماهی‌ها.

- لایروبی مناطق حساس تالاب به خصوص روگاہا و رودهای منتهی به تالاب.

- آموزش و بالابردن فرهنگ بومی مردم منطقه حوضه آبریز از طریق رسانه‌های گروهی و ... در جهت خودداری از ریختن زباله‌ها و بقایای فلزات به رودها و آلوده کردن محیط تالاب.

- ایجاد و مشخص کردن مسیرهای خاص برای قایق‌رانی تفریحی، ورزشی و حمل مسافر و بار.

- برنامه‌ریزی برای احیاء و جلوگیری از منسوخ شدن صنایع دستی روستایی مخصوصاً صنایع دستی وابسته به تالاب (صنایع دستی که مواد اولیه آن در تالاب تهیه می‌گردد).

- جلوگیری از گسترش تصرف اراضی حاشیه تالاب (حریم تالاب) از سوی حاشیه‌نشینان و خشک کردن بخشی از تالاب برای اهداف شخصی.

- ایجاد یک سازمان همکاری بین سازمان‌های مختلف دست‌اندرکار برای حفظ تالاب انزلی تحت عنوان سازمان صیانت از تالاب انزلی.

- اختصاص تعدادی از پروانه‌های ماهی‌گیری و شکار بوسیله سازمان محیط‌زیست برای ترغیب توریست‌ها جهت مسافرت به تالاب انزلی.

- اختصاص بودجه و اعتبار و برنامه‌ریزی جهت زیباسازی تالاب و حاشیه آن مانند دیواره‌سازی اسکله‌بندی و ...

- جلوگیری از تصرف قرق‌های طبیعی از سوی حاشیه‌نشینان جهت کارهای کشاورزی به ویژه از آن جهت که این امر ضمن از بین بردن دامداری سنتی منطقه، آن چنان نفع و بهره‌برداری در امر زراعت ندارد.

- اختصاص بودجه و اعتبار جهت اشتغال زایی حاشیه‌نشینان مخصوصاً جوانان تحصیل کرده جهت پیشگیری از مهاجرت آن‌ها به شهرها.
- ایجاد زمینه برای مشارکت فعال محققین و مراکز تحقیقاتی و علمی دانشگاهی تا آخرین سطوح علمی، استادان دانشگاه و متخصصین جهت شناخت بیشتر توانمندی‌های تالاب.

۷. منابع

۱. بدری‌فر، منصور، ۱۳۷۴، *جغرافیای انسانی ایران*، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۲. پژوهاب (مهندسین مشاور)، ۱۳۶۳، *مطالعات شناسایی تکمیل طرح جامع توسعه منابع آب و خاک منطقه ساحلی دریای خزر*، جلد ۴، سازمان برنامه و بودجه.
۳. تودارو، مایکل، ۱۳۶۶، *توسعه اقتصادی در جهان سوم*، سازمان برنامه و بودجه تهران.
۴. ثابت‌رفتار، کریم، ۱۳۷۵، *طرح حفاظت و بازسازی تالاب انزلی*، فاز ۲ و ۱، دانشگاه گیلان.
۵. جاماب (مهندسین مشاور)، ۱۳۶۷، *طرح جامع آب کشور*، گزارش حوزه سفیدرود، تالاب و تالش، وزارت نیرو.
۶. حسینی، محمدسعید، ۱۳۶۳، *مطالعه و بررسی وضعیت گونه‌های ماهی در معرض خطر دریای خزر (تالاب)*، سازمان محیط‌زیست.
۷. دفتر طرح و احیاء تالاب انزلی، ۱۳۶۱، *پیش‌طرح مقدماتی تالاب انزلی*، جهاد سازندگی گیلان.
۸. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی گیلان، ۱۳۸۵، *آمارنامه استان گیلان*.
۹. سعیدی، عباس، ۱۳۷۷، *مبانی جغرافیایی روستایی*، انتشارات سمت.
۱۰. کردوانی، پرویز، ۱۳۷۴، *اکوسیستم‌های آبی ایران*، دریای خزر، نشر قومس.
۱۱. کیمبال و شایگان، ۱۳۵۰، *مطالعات سیمنولوژی مرداب انزلی*، سازمان محیط‌زیست.
۱۲. محیط زیست گیلان، جایگاه ۲۰۰۴، *مطالعه تنوع گونه‌ای و جمعیت پرندگان مهاجر و آبی و کنار آبی تالاب انزلی*، انتشارات محیط‌زیست گیلان.
۱۳. منوری، سیدمسعود، ۱۳۶۹، *بررسی اکولوژی تالاب انزلی*، انتشارات گیلان.
۱۴. مولائی هاشجین، نصراله، ۱۳۸۱، *الگوی بهینه برای برنامه‌ریزی توسعه خدمات روستایی در ایران*، فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی شماره ۳.
۱۵. وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۲، *طرح مطالعات مدیریت جامع حفاظت از اکوسیستم*.
۱۶. مولائی هاشجین، نصراله و دادرس، حسن، ۱۳۸۶، *قَرُق و قَرُق‌بانی پدیده جغرافیایی انطباق انسان با محیط در حاشیه تالاب انزلی*، فصل‌نامه چشم‌انداز جغرافیایی، شماره ۵.

